

ЛЕМКІВЩИНА – БАТЬКІВЩИНА МОГО ДІДУСЯ МИХАЙЛА БУРКИ

Олександра Сербенська

*доктор філологічних наук, професор кафедри радіомовлення і телебачення
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Не пам'ятаю, як і чому в моїй, ще дитячій пам'яті закарбувалося, що наш дзядзько (так ми, малі внучки по лінії матері його називали) з лемків. Але насувалися тяжкі часи: «золотий вересень» 1939 р., жахіття нової влади, німецька окупація, німецько-радянська війна, кількамісячний фронт над Дністром – недалеко від рідного містечка Золотий Потік, що на Тернопільщині; пожарища, бомбардування, голод, повне безправ'я. Чорною смугою були ті роки для нашого великого роду Футуймів – Бурків – Сербенських. Лише за три роки – п'ять похоронів: малого братчика, сорокарічного батька, його старшого брата, тридцятирічної маминої сестри, її малої донечки.

Вже осиротілі (1945 р.), у тяжкі роки повоєнного лихоліття, мама і ми, три школярки, переїхали до Бучача (в Потоці була тільки семирічна школа), де вчилися, а далі – навчання у вишах, праця до знемоги, щоб вижити. До пошуків родоводу руки не доходили.

Принагідно в розмові з колегою Ольгою Кровицькою я ненароком кинула фразу про лемківське походження дідуся (батька матері), хоч не дуже була впевнена в цьому. І колега, з роду лемкиня, член відомого товариства Лемківщина, запропонувала дати хоч короткі спогади про нього. Але усі, хто міг з цього приводу щось сказати, відійшли у кращі світи. Щоправда, залишилися записи його дружини Теофілії Бурки (нашої бабці Фільці). Уже онуки забрали її з Потока до Львова, бо залишилася самотня. Свої спогади писала вже в поважному, 90-річному віці, списала два грубі зошити (рукопис, в основі правопису – желяхівка). Мала чотирикласну освіту австро-угорських часів. У розмові зі мною виявила прекрасну пам'ять, згадувала деталі, події з життя родини, близьких.

Гортаючи позовклі сторінки записів, мимоволі порівнюю і запитую себе: чи 90-річна жінка з малого підросійського містечка вміє писати по-українськи? Відповідь, очевидно, на користь Австро-Угорщини. Дідо також умів писати, але вживав латинські літери.

На багатьох сторінках спогадів дружина описує життя свого чоловіка Михайла Бурки – згадує про походження, про його родину, службу в австрійській армії, перебування в Америці (два рази); довідуємося про його серйозні операції в Америці, про його працю як доброго ремісника, навіть докладно описує, як вони познайомилися, як проходило сватання.

Михайло Бурка народився 1881 року в селі Косторевиці, повіт Сянок, у багатодітній сім'ї – три хлопці, чотири дівчини. Михайло був наймолодший серед братів, а від нього молодші ще дві сестри. Мама померла тридцятирічною, батько мав 40 моргів поля, але на полі господарка не йшла йому добре; він усе спродав і з дітьми переїхав на Тернопільщину – в село Костільники, недалеко від містечка Золотий Потік. У Костільниках купив 7 моргів поля, хату, завів господарку. Наймолодша сестра Мариня вийшла заміж за потіцького кравця і в посагу дістала 300 ринських. Бабця пише, що вона одна скористалася з батьківського маєтку. Батько, який 12 років був удівцем, женився. У хаті стало дуже тісно, незатишно, не могли погодитися. Старші два брати поїхали десь на роботу. Батько пішов на службу до двору за гуменного. Дитинство Михайла без турботливої, ласкавої материнської руки було не з легких. Кмітливий, енергійний, беручий до роботи підліток (мав 14 років) усвідомив, що про себе мусить дбати сам.

Спочатку поїхав зі старшими братами будувати залізницю; заробив, щоб одягнути-ся, і пішов, як казали тоді, до «терміну» вчитися на шевця. За три роки навчився робити прості чоботи, ще рік був у майстра за челядника, це вже вища категорія, звідки пішов в армію. За той час його тато все продав, старші брати поділилися грошми і поїхали в Америку. Михайло служив в армії в Перемишлі і забрав молодшу сестру Целю зі собою. Вона незабаром там вийшла заміж. Але у чоловікових родичів було молодому подружжю не дуже добре. Сестра написала до братів, і вони забрали її до Америки. Згодом переїхав туди і чоловік. Влітку 1911 р. сестра приїхала з трьома діточками відвідати брата Михайла (вже був одружений). Але хворіла і незабаром померла, помер і найменший хлопчик. Їх тато прислав незабаром т. зв. «шифкарту» і двох старших діточок треба було комусь повезти до Америки. Влітку 1912 р. сам Михайло набрав охоту відвезти сестриних дітей до батька, хоч жінка всіляко відраджувала. А в Америці якраз почався великий страйк і ремісники мали змогу більше заробити. Побув рік і написав, що хоче забрати жінку і трьох діточок (найстаршій – 5 років) до Америки. Але дружина не мала охоти їхати так далеко від родичів, сестер, до яких була дуже прив'язана, яких любила. Нераз наш дзядзьо дорікав їй, звертаючись до нас малих: «То через вашу бабцю мої онуки бідують, бо вона не хотіла виїхати». Бабця лагідно відповідала: «Тихо, Міхал, добре так, як Бог дає».

Влітку 1914 р. вибухнула російсько-австрійська війна, жінці з трьома дітьми довелося зазнати лиха. Від чоловіка всі воєнні роки не було ні листів, ні грошей. Аж 1920 р. першою «шифою» (великий міжконтинентальний корабель) після не дуже вдалої операції на жовчні камені приїхав додому. Довелося робити ще другу операцію у Львові, про що в зошиті докладно описано.

Уже в повоєнний час ще раз поїхав на заробітки до Америки: хотів твердо стати на ноги, відбудувати хату, яка згоріла 1920 р. Пожежа ще знищила його 1939 р., а у війну 1944 р. доценту згоріла ще недобудована хата і всі господарські будівлі.

Серед спогадів є згадка і про молодіжні забави, які проходили під наглядом родичів (приміром, проводи хлопців в армію). Але ніде не фігурував Михайло. Не було у нього такого звичного у нашому розумінні періоду «парубкування». Властиві йому риси характеру – був резолютним, вирішував справу швидко, не любив даремно ви-

трачати час на пусті розмови – проявилися в епізоді знайомства з майбутньою дружиною і сватання. Як згадує бабця, було якраз по Великодніх святах: разом з молодшою сестрою вони копали город коло хати; він прилягав до інших осель. З третього подвір'я вийшов хлопець з сокиркою в руках, чомно привітався, трохи поговорили. А другого дня під вечір приходять старости від Бурки. Вони коротко схарактеризували Михайла: відслужив в армії, «з заводу» швець, в армії мав під собою 10 хлопців, став «регементовим» майстром, з армії виніс 150 ринських. Мама покликала доньку, яка поралася на подвір'ї, пошепки сказала про старостів і спитала «Чи може хлопець прийти?». Фільця ствердно відповіла, і зараз же один із старостів пішов за женихом. Молоді, батьки, старости поговорили і запланували до місяця справити весілля. Але, як кажуть у народі, найкраща дівка засватана. Три дні перед весіллям сусід запросив батьків на гостину і почав сватати свого сина, який іноді забігав по сусідству до дівчат, але про женихання не було мови. Сусіди негативно схарактеризували Михайла, мовляв не має хати, нема родини, а в них велика хата, у придане дають морги; усі кошти вони повернуть і просять відкласти весілля. Родичі Фільці були заскочені і сказали: «Ми подумаємо, порадимося, а вранці дамо відповідь». Зранку батько, читаю у спогадах, пішов до священника о. Петрика порадитися. Отець Петрик почав із запитання «А де хлопець був усі ці роки?» і став на сторону Михайла, підкресливши, що він добрий ремісник, а в ремісника, як тоді казали, золота рука, працювятий, має добрий фах у руках; а до хати і до моргів ще доробиться. Заплановане весілля відбулося, але ніхто від сусіда не зайшов.

Що я пам'ятаю про свого діда-лемка? Був середнього росту, стрункої статури, на обличчі завжди доглянуті вуса «австріяцької» форми – кінцями догори. Завжди акуратно одягнутий, навіть сидючи на своєму верстаті (підвищення з дощок, розміщене під вікнами, де тримав своє шевське «начиння»). Коли виходив з хати, обов'язково одягав «анцуг» з камізелькою і краваткою. Завжди мав акуратний капелюх. Загалом був маломовний, категоричний, імпульсивний, не любив заперечень, любив правду в людях, не сприймав крутійства. У нього була розвинута самодостатність, орієнтація на власні сили. Був зарадний в різних ситуаціях. До роботи був беручий, відповідальний. Гордився тим, що мав репутацію доброго майстра; взуття його роботи – чоботи, черевики, мешти були добротними. Постійно мав кілька хлопців-учнів (челядників). Вважав доброю справою свого життя те, що 22-ох хлопців з навколишніх сіл вивчив на добрих майстрів. Навчання на шевця тривало кілька років. Спершу учень вчився з твердого дерева стругати кілки (такими дерев'яними «цвяшками» прибивали подошву). Челядник мав знати, коли зшивати дратвою, а які частини взуття – на швейній машинці. Повинен був навіть розпороти старий чобіт, побачити усі його частини. Описую схематично цей процес, бо, як згадує колишній випускник факультету журналістики Мирослав Дочинець, відомий письменник, лауреат Шевченківської премії, проф. В. Здоровега любив молодим журналістам давати цей приклад, підкреслюючи насамперед процес розпорення старого чобота. Отже, своєрідне «челядництво» має пройти й молододосвідчений журналіст – читати праці видатних публіцистів, учитися їх аналізувати.

Був шанованим у нашому містечку, тривалий час – старшим братом у церкві. До нього зверталися «пане майстер», до жінки – «пані майстрова»; звертання «пане

Михайле», «пані Маріє» не практикували, радянське «товаришу» та навіть ім'я і по батькові, так популярне сьогодні, в його середовищі не вживали.

Мав розвинуте почуття гідності – людської і національної. У кількох місцях бабця згадує, що син Степан, який мав закінчену учительську семінарію, був добрим диригентом, прекрасно грав на скрипці, співав, у міжвоєнний період залишався без державної роботи тільки тому, що був українцем. У спогадах докладно передала розмову Михайла з донькою Марійкою, яка нікого з женихів не приймала, тільки любила поляка Кароля. Батько всіляко відраджував її, застерігав; «Кароль та його мама (мешкав з нею) великі польські патріоти, не люблять українців і про тебе не дбатимуть, вони іншої віри, тобі буде дуже зле». Як у воду дивився. Одружилася, поїхала з ним в Івано-Франківщину, під час війни повернулася до Потока, змарніла, зчорніла. А була першою красунею в Золотому Потоці, як згадували, вся «світилася», мала золоті руки – вишивала, в'язала, її ручні вироби брали на міжнародні ярмарки. Гризли її, щоб дівчинку хрестила в костелі. Марійка не погоджувалася. Тяжке запалення, померла 30-річною.

Але життя брало своє, дарувало приємні миті, час стишував біль. Пам'ятаю доглянутий великий город коло хати, де ми ласували малину, їли солодкі, як мід, сливки, де восени підвішували великий мідний чан, у якому смажилося сливове повидло. Дитяча пам'ять зберегла радісні миті Святвечора, на які у дідовій хаті збиралася вся рідня. Дідо, як церковний староста, запрошував тих, хто в той вечір був без родини. На святковому столі виблискували рум'янцем великі калачі, «запрошувала» нас солодка кутя, пахли пироги з картоплею, капустою, голубці з грибовим соусом. А на долівці т. зв. Дідух – розстелена солома, на яку ми малі залюбки лягали. Нас ріднила спільна молитва за померлих. Ми щиро вірили, що в іншому світі вони моляться за нас. А ще я дуже любила слухати, як колядують старші церковні брати, проспівуючи всю історію народження Ісуса Христа, прославляючи предвічного Бога. А вранці разом з батьками ми йшли до церкви – так приємно поскрипував під ногами сніг – і урочистим співом прославляли нове народження Спасителя.

Помер у жовтні 1965 р., проживши 84 роки. Організацію похорону взяли на себе священик і церковне братство.

Такі зворушливі спогади не лише залишаються в пам'яті на ціле життя, а й в хвилинах зневіри, життєвих потрясінь злагіднюють тривоги і біль.

Дякую Тобі, благодатна Лемківська Земле, за дідуся! Краплину Твоєї животворящої сили, доброї лемківської крові плекаю в собі, чую її у дітях, внуках і правнуках. Дякую!